

อัตลักษณ์ของฟอนกลองยาวอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

The Identity of Fon Klong Yao of Amphoe Wapi Pathum, Changwat Maha Sarakham, Thailand

ธัญลักษณ์ มุณสูวรรณ¹

Thanyalak Moonswan¹

บทคัดย่อ

ฟอนกลองยาวอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เป็นการฟอนในขบวนแห่กลองยาวที่มีทำฟอนเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชาววาปีปทุมในด้านวิถีการดำเนินชีวิตและศิลปวัฒนธรรม

การศึกษาครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาความเป็นมา องค์ประกอบ ตลอดจนอัตลักษณ์ของฟอนกลองยาวอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการศึกษาจากเอกสารและเก็บข้อมูลโดยการสำรวจ สังเกต สัมภาษณ์ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสำรวจแบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ทั้งที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง จากคณะกลองยาว จำนวน 3 คณะ ได้แก่ คณะเทพนิมิต คณะจอกขวงคำ คณะลูกน้ำเค็ม บุคลากรผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้รู้ จำนวน 9 คน ผู้แสดงกลองยาว จำนวน 28 คน ผู้ว่าจ้างกลองยาว จำนวน 10 คน และผู้ชมการแสดงกลองยาว จำนวน 40 คน แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า ชาวอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เป็นชุมชนที่ยึดถือปฏิบัติตามประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่เช่นเดียวกับชาวอีสานทั่วไป โดยมีกิจกรรมในงานบุญประเพณีต่าง ๆ โดยเฉพาะประเพณีที่มีขบวนแห่ก็จะนิยมให้มีกลองยาวตีประกอบให้เกิดความครึกครื้นสนุกสนาน เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีเข้าพรรษา บุญจันทน์ บุญสงกรานต์ บุญคูณลาน เป็นต้น หรือแม้แต่งานแต่งงาน งานบวชงานขึ้นบ้านใหม่ ก็นิยมกลองยาวเป็นส่วนหนึ่งของงาน และได้พัฒนาให้มีการฟอนประกอบจนเกิดเป็นการแข่งขันกันในห้องถิ่นและกลายเป็นประเพณีประจำปีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537จนถึงปัจจุบัน

อัตลักษณ์ในการฟอนกลองยาวของชาววาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม คือ มีกลองยาวเป็นเครื่องดนตรีหลัก การแต่งกายแบบพื้นบ้านอีสาน มีผู้ฟอนที่เป็นคนในชุมชน และมีรูปแบบการฟอนที่มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นโดยเริ่มจาก ทำไหว้ครูพื้นฐาน ทำฟอนตามขนบนิยมดั้งเดิม และจบลงที่ทำฟอนประยุกต์ ปัจจุบันนี้ได้มีปรับเปลี่ยนรูปแบบการฟอนในขบวนแห่ให้มีการแปรขบวนอย่างสวยงามน่าชมมากขึ้น

¹ อาจารย์ภาควิชาศิลปะการแสดง, คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹ Lecturer, Faculty of Fine and Applied Arts, Mahasarakham University.

โดยสรุปอัตลักษณ์ของฟ้อนกลองยาวอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งสะท้อนผ่านลีลาการฟ้อนประกอบขบวนแห่มีจุดกำเนิดมาจากภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาววาปีปทุม เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและควรค่าแก่การอนุรักษ์และส่งเสริมให้เป็นมรดกของชุมชนอีสานต่อไป

คำสำคัญ : อัตลักษณ์ , ฟ้อนกลองยาว , วาปีปทุม

Abstract

Fon Klong Yao of Amphoe Wapi Pathum, Changwat Maha Sarakham is a kind of processional dance which has its own identity of dancing movements and it is related to the way of life, art and culture of Wapi Pathum people.

This research aimed to investigate the background, the element and the identity of Fon Klong Yao of Amphoe Wapi Pathum, Changwat Maha Sarakham. It was a qualitative research conducted by means of a documentary investigation, a data survey, an observation, and an interview. Instruments used for collecting data were a survey form, an observation form, a structured interview form, and a non-structured interview form. The data drawn from the statements of a sample of three bands of Klong Yao were Thep Nimit Band, Chok Khwang Kham Band, and Luk Nam Khaem Band. Research informants consisted of 9 key informants, 28 performers, 10 organizers, and 40 audience. A descriptive analysis was used for presenting research results.

The results have revealed that Amphoe Wapi Pathum, Changwat Maha Sarakham is a community where its people practice traditions according to Hit Sib Song Khong Sib Si (the twelve month traditions) the same as general Isan people do through religious activities, especially the tradition which must have a procession. A Klong Yao performance tends to be performed for entertaining participants, for example; Bun Bang Fai tradition (a tradition of sky rocket competition), Khao Phansa tradition (a tradition of Buddhist Lent), Bun Kathin tradition (a tradition of presenting robes to monks), Bun Songkran (Songkran Festival) and Bun Khun Lan (a tradition of worshipping the Rice Goddess), or even a wedding, an ordaining, and a housewarming, it is used as a part of tradition and developed by adding dance in the procession. Thus, the competition of Klong Yao procession is usually held in this district and has become an annual tradition since 1992 and it is still holding at the present.

The identity of Fon Klong Yao of Wapi Pathum people, Changwat Maha Sarakham is its particular dancing movements beginning with a basic dance for performing a ceremony to show respect for teachers, a traditional dance, and ending with an applied dance. Moreover, at the present the old processional dancing movements are improved in to the more attractive processional dancing movements.

In conclusion, the identity of Fon Klong Yao of Amphoe Wapi Pathum, Changwat Mahasarakham reflected through processional dancing movements originated from indigenous

Knowledge of Wapi Pathum people. It is the indigenous aspects which has its own cultural value and should be conserved and promoted as a heritage of Isan community in the future.

Keywords : Identity, Fon Klong Yao, Element , Wapi Pathum

บทนำ

ภาคอีสานดินแดนที่ราบสูงอันกว้างใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ถึง 1 ใน 3 ของพื้นที่ประเทศไทย มีประวัติศาสตร์สืบทอดต่อเนื่องมายาวนาน มีความเจริญทางวัฒนธรรมแขนงต่างๆ มีกลุ่มชาติพันธุ์ อาศัยอยู่หลากหลาย อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างผสมกลมกลืน กระจายกันไปตามแต่ละสภาพภูมิประเทศ มีอาณาเขตติดกับประเทศลาว และเขมร ซึ่งได้รับการถ่ายทอดผสมผสานทางวัฒนธรรมทั้งในทางคติความเชื่อ ประเพณี ภาษา และวัฒนธรรม มีแม่น้ำสายสำคัญเสมือนเส้นเลือดที่ไหลหล่อเลี้ยงผู้คนอันได้แก่ แม่น้ำมูล แม่น้ำชี แม่น้ำพอง แม่น้ำสงคราม เป็นต้น ซึ่งไหลมารวมกันก่อนจะไหลลงสู่มหานทีโขง (พิเชษฐ์ เดชผิว . 2548 : 7)

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ทอดยาวตลอดจากทิศเหนือจรดทิศตะวันออกและกินพรมแดนระหว่างประเทศลาวกับประเทศไทย เมื่อพิจารณาจากสภาพทางภูมิศาสตร์แล้วอาจแบ่งภาคอีสานได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอีสานเหนือ ซึ่งเป็นที่ราบตอนบนได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม หนองคาย อุดรธานี สกลนคร มุกดาหาร ชนกลุ่มนี้สืบทอดวัฒนธรรมมาจากกลุ่มแม่น้ำโขง อีกกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มอีสานใต้ ได้แก่จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ กลุ่มนี้มีการสืบทอดวัฒนธรรมจากเขมร ส่วย และกลุ่มวัฒนธรรมโคราช

ความเชื่อของชาวอีสานเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ โดยมีความพยายามที่จะติดต่อกับวิญญาณ มีการเซ่นสรวงบวงสรวง มีการสาธยายเวทมนต์ ผูกสมผัสเป็นบทร้อยกลอง ขับเห่จนพัฒนามาเป็นเพลงในพิธีกรรม มีการนำเอาเครื่องดนตรีมาประกอบหรือมีการฟ้อนมาช่วยด้วยอีกทางหนึ่ง

ดนตรีและการฟ้อนของภาคอีสานที่เป็นของดั้งเดิมส่วนใหญ่จึงเป็นการฟ้อนอันเนื่องมาจากพิธีกรรมและฟ้อนเพื่อความรื่นเริงหลังการเก็บเกี่ยว หรือมีความสำเร็จในการเพาะปลูก เป็นต้น (จารุวรรณ ธรรมวัฒน์. 2531 : 11)

ชาวอีสานใช้กลองยาวในชนบทประเพณีต่างๆ เริ่มจากประเพณีที่มีขึ้นในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะรวมตัวกันนำกลองยาวมาแสดง เช่น แห่นาค แห่ผ้าป่า แห่กลิ้ง แห่สงกรานต์ แห่พระเวส หรืออาจใช้แก่กิจกรรมสร้างสรรค์อื่นๆ กลองยาวจึงกลายเป็นเครื่องดนตรีที่มีบทบาทสำคัญของชุมชน เป็นวัฒนธรรมบันเทิงของชาวบ้านที่ขาดไม่ได้ ทั้งยังเป็นเครื่องดนตรีที่เหมาะสมสำหรับบรรเลงในชบวนแห่มากกว่าดนตรีประเภทอื่นๆ เพราะได้ยินไปไกล และก่อให้เกิดความสนุกสนาน เป็นชบวนที่เรียกถึงความสนใจจากผู้คน แล้วชบวนกลองยาวจะมีลีลาทำทางที่สวยงามแปลกตาอีกด้วย เวลาบรรเลงสามารถเคลื่อนย้ายเป็นชบวนได้ง่าย ซึ่งกลุ่มผู้ตีกลองยาวจะเป็นผู้นำชบวนเสมอ (มหนู ครุฑไชยันต์. 2526 : 1)

ด้วยจังหวะและลีลาลูกกลองที่สนุกสนาน ผสานกับทำฟ้อนที่มีเอกลักษณ์โดยเฉพาะที่อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม จึงทำให้มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในชุมชนเพราะมีการตั้งคณะกลองยาวขึ้นมากกว่า 50 คณะ ในระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526-2543 นอกจากนั้นยังมีการจัดให้มีการแข่งขันขึ้น ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2537 ซึ่งเป็นการแข่งขันเป็นประจำทุกปีจนกลายเป็นงานประเพณีของอำเภอที่มีชื่อเสียง มีผู้คนและนักท่องเที่ยวให้ความสนใจตลอดมา และมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี

กลองยาวอำเภอวาปีปทุม เป็นกลองยาวแบบโบราณใช้ตีประกอบกับเครื่องดนตรีต่างๆ คือ กลองรำมะนา ฉาบ ฉิ่ง ฉ้อง อีกทั้งเครื่องดนตรีพื้น

บ้าน เช่น พิณ แคน ซอ และเครื่องดนตรีสากล เช่น เบส กีตาร์ ออแกน และกลองชุด 3 ใบ มาบรรเลงประยุกต์ให้มีทำนองและจังหวะเข้ากับเครื่องดนตรีที่มีอยู่ กลองยาวแบบโบราณไม่มีการพ็อนนำหน้า ขวบน แต่พองกลองยาวประยุกต์เป็นที่นิยมจึงมีการพ็อนรำนำหน้าขวบนเพื่อความสวยงามและเพื่อประกอบการแข่งขันผสมผสานกับลีลาท่าพ็อนที่เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละคณะกลองยาว

การแข่งขันกลองยาวประจำปีของอำเภอวาปีจังหวัดมหาสารคามจัดต่อเนื่องมายาวนานตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 มีการพัฒนารูปแบบ ขวบน พิธีการแสดง ให้มีความแปลกใหม่ น่าสนใจ สนุกสนานมากขึ้น มีจังหวะลูกกลองที่ทุกคณะพยายามจะสอดแทรก เทคนิค ลีลาต่างๆ ให้พราวแพรว เพื่อแข่งขันกันโดยเฉพาะการพ็องกลองยาว จึงกลายมาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของขวบนแห่งกลองยาวที่มีทำบั้งค้ำที่เป็นทำไหว้ครูพื้นฐาน ท่าพ็อนตามขนบนิยมดั้งเดิม ถึงจะมีท่าประยุกต์เพิ่มเติม แต่ละคณะก็ยังคงรักษาทำบั้งค้ำของตนไว้ซึ่งท่าพ็อนเหล่านี้เป็นท่าที่ถ่ายทอดกันมาในชุมชนอย่างต่อเนื่องจากภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีความสัมพันธ์กับจังหวะกลองยาวอย่างสวยงาม

ด้วยเหตุผลและจากการศึกษาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญของการพ็องกลองยาวอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคามที่มีอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นและเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในขวบนแห่งกลองยาวจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาของพ็องกลองยาวทั้งด้านอัตลักษณ์การพ็องอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดการพ็องกลองยาวให้คงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

ความมุ่งหมายในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และองค์ประกอบของพ็องกลองยาวอำเภอวาปีปทุม

จังหวัดมหาสารคาม

2. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของการพ็องกลองยาวอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยนำได้กำหนดกรอบแนวคิด ดังนี้

1. แนวคิดในการประดิษฐ์ท่าพ็อง ของธิดาวรรณ ไพโรพฤกษ์ ใช้ศึกษาการแสดงกิริยาอาการของร่างกายส่วนต่างๆ ที่มนุษย์คิดประดิษฐ์ขึ้นเป็นท่าพ็อง เพื่อศึกษารูปแบบ ลีลา และท่าพ็องกลองยาว อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

2. แนวคิดด้านพื้นบ้านของนพรัตน์ บัวพัฒนา ใช้ศึกษาวัฒนธรรมการใช้ชีวิตของชาวอีสานตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ และกระบวนการพ็องท่าธรรมชาติที่มาจากลักษณะนิสัยของชาวอีสานที่แสดงออกในงานประเพณีต่างๆ เพื่อศึกษากระบวนการการพ็องมาจากท่าอิสระธรรมชาติที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของพ็องกลองยาว อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

วิธีการศึกษา

งานวิจัยในครั้งนี้เป็นลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการศึกษา 4 วิธี ประเภทแรกคือ ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องด้านประวัติความเป็นมา สังคมและวัฒนธรรมอีสาน การแสดงพื้นบ้านอีสาน และกลองยาว

ประเภทที่สอง ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ นักวิชาการด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านในจังหวัดมหาสารคาม ศิลปินพื้นบ้านด้านการพ็องอีสาน ประเภทที่สาม ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยการเข้าร่วมสังเกตการแสดง ประเภทสุดท้าย เก็บข้อมูลโดยการสนทนากับกลุ่มผู้แสดงเพื่อใช้ข้อมูลและตรวจสอบเนื้อหาวิเคราะห์อัตลักษณ์ของพ็องกลองยาว โดยมีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมา และองค์ประกอบของฟ้อนกลองยาวอำเภอลำปำ จังหวัดมหาสารคาม ด้านดนตรี ทำฟ้อน การแต่งกาย และรูปแบบการแปรแถว

2. อัตลักษณ์ของการฟ้อนกลองยาวอำเภอลำปำ จังหวัดมหาสารคาม ของคณะกลองยาว 3 คณะ ซึ่งได้แก่ คณะกลองยาวเทพนิมิต คณะกลองยาวลูกน้ำเค็ม คณะกลองยาวจอกขวางคำ

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษา อัตลักษณ์ของการฟ้อนกลองยาวอำเภอลำปำ จังหวัดมหาสารคาม มีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

1.1 ประวัติความเป็นมา ของฟ้อนกลองยาวอำเภอลำปำ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การแสดงกลองยาวในช่วงแรก คือ ตั้งแต่พ.ศ. 2528 – 2536 มีจุดมุ่งหมายหลักของการแสดงอยู่ที่การบรรเลงเสียงกลองยาว เพื่อก่อให้เกิดความสนุกสนานเท่านั้น ซึ่งเรียกว่า “กลองยาวแบบดั้งเดิม” หรือเรียกกันว่ากลองยาวแบบโบราณ คือ นิยมแสดงแบบเดินแสดงร่วมขบวนแห่ โดยให้คณะกลองยาวเดินนำหน้าขบวน ซึ่งยังไม่มีการฟ้อนประกอบ และขบวนจะเริ่มแสดงจากสถานที่ที่กำหนดแล้วเคลื่อนขบวนแห่ไปรอบหมู่บ้านหรือรอบวัด

ภาพประกอบ 1 ขบวนแห่ในประเพณีบุญบั้งไฟอำเภอลำปำ จังหวัดมหาสารคาม

ต่อมาได้มีการประกวดแข่งขันกลองยาวขึ้น ซึ่งเริ่มในปี พ.ศ. 2537 โดยวัตถุประสงค์เพื่อ

ต้องการสืบทอดหรือถ่ายทอดการตีกลองยาว และเริ่มมีทำฟ้อนประกอบจังหวะกลอง จึงทำให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนารูปแบบการแสดงกลองยาว และทำฟ้อนกลองยาวให้มีความสวยงามแปลกไปจากเดิม มีการจัดระเบียบทำฟ้อน เพิ่มกระบวนการแสดงทำฟ้อนรำให้สลบซับซ้อน เกิดความสวยงามและพร้อมเพรียงกันซึ่งทำให้ขบวนแห่กลองยาวมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 2 ทำฟ้อนของคณะลูกน้ำเค็มที่ใช้ประกวดในการแข่งขันกลองยาวอำเภอลำปำ

1.2 องค์ประกอบของฟ้อนกลองยาวประกอบไปด้วย ดนตรี ทำฟ้อน เครื่องแต่งกาย ซึ่งการแสดงกลองยาวในระยะเริ่มแรกยังมีเครื่องดนตรีน้อย ซึ่งยังไม่มีการรวมกันเป็นวงและขบวนฟ้อนรำไม่มีรูปแบบมาตรฐาน หรือความพร้อมเพรียง ทำฟ้อนยังเป็นทำฟ้อนที่เลียนแบบทำธรรมชาติ ส่วนการแต่งกายมีลักษณะเรียบง่าย เป็นชุดที่ใส่ไปทำบุญในงานประเพณียังไม่มีการแต่งกายที่สวยงามเหมือนกัน

ภาพประกอบ 3 รูปแบบการแปรแถวของคณะกลองยาวเทพนิมิตที่ใช้ในการประกวดแข่งขันกลองยาวอำเภอลำปำ

เมื่อมีการจัดการประกวดขึ้นได้มีพัฒนาการทางด้านองค์ประกอบของฟ้อนกลองยาว กล่าวคือ จำนวนเครื่องดนตรีก็เพิ่มจำนวนขึ้น มีรูปแบบของขบวนแห่เป็นระเบียบแบบแผน มีท่าฟ้อนที่แน่นอนตายตัวมากขึ้น มีการนำท่าฟ้อนแม่บทอีสาน ท่าฟ้อนประกอบวงดนตรีพื้นบ้านโปงลางและท่าเดินลูกทุ่งหมอลำ เข้ามาประยุกต์ ปรับเปลี่ยน ขบวนแห่ให้หยุดแสดงอยู่กับที่ มีการแสดงบริเวณลานกลางแจ้งพร้อมแปรแถว การแต่งกายจะแต่งแบบพื้นบ้านอีสานสวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งผ้าซิ่น มีผ้าพาดไหล่หรือผ้าสไบ โดยสีของเสื้อ ผ้าซิ่นและผ้าสไบจะเป็นสีที่เหมือนกันทั้งขบวน สวมเครื่องประดับ ประกอบการแต่งกายให้สวยงามมากขึ้น

ภาพประกอบ 4 ท่าไหว้ครูพื้นฐาน เช่น ท่าไหว้ครูสี่ทิศของวงกลองยาวคณะลูกน้ำเค็มที่ใช้แสดงในโอกาสต่างๆ

1. อัตลักษณ์ของการฟ้อนกลองยาวอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การฟ้อนกลองยาวอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เป็นการแสดงที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านท่าฟ้อน คือ ท่าไหว้ครูพื้นฐาน เช่น ท่าไหว้สี่ทิศ ท่า

ฟ้อนตามขนบนิยมดั้งเดิม (ท่าเลียนแบบธรรมชาติ) ซึ่งเป็นท่าฟ้อนเดิมที่ฟ้อนสืบต่อกันมา เช่น ท่าปั้นข้าวเหนียว ท่าตะลุยกอง ท่าตีกองกินเหล้า ท่าสูงต่ำรำหน้ากลอง และท่าฟ้อนประยุกต์ที่เลียนแบบท่าจากท่าแม่บทอีสาน เช่น ท่ากาตากปึก ท่าพระรามแผลงศร อีกทั้งท่าจากการแสดงวงดนตรีพื้นบ้านอีสาน เช่น ท่ารำศรีโคตรบูรณี่ ท่าระบำนาคา โดยในแต่ละคณะจะมีท่าฟ้อนกลองยาวที่แตกต่างกันและเหมือนกันอยู่บ้างบางท่า แต่จะปรากฏท่าฟ้อนต่างๆ ในทุกๆ ครั้งที่มีการแสดงประกอบขบวนแห่กลองยาว โดยจะมีจังหวะลูกกลองที่เริ่มต้นด้วยจังหวะช้าๆ แล้วจึงเปลี่ยนเป็นจังหวะที่เร็วขึ้นเป็นตัวบังคับท่าฟ้อนเสมอ จึงทำให้กลายเป็นอัตลักษณ์ของการฟ้อนกลองยาวของแต่ละคณะในอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

ภาพประกอบ 5 ท่าฟ้อนตามขนบนิยมดั้งเดิม (ท่าธรรมชาติ) เช่น ท่าปั้นข้าวเหนียวของวงกลองยาวคณะลูกน้ำเค็มที่ใช้แสดงในโอกาสต่างๆ

ภาพประกอบ 6 ท่าฟ้อนตามขนบนิยมดั้งเดิม (ทำกรรมชาติ) เช่น ท่าตะลุยตง ของวงกลองยาว คณะลูกน้ำเค็มที่ใช้แสดงในการฟ้อนกลองยาว

ภาพประกอบ 9 ท่าฟ้อนประยุกต์ เช่น ท่ารำศรีโคตรบูรณ์ ของวงกลองยาวคณะลูกน้ำเค็มที่ใช้แสดงในการฟ้อนกลองยาว

ภาพประกอบ 7 ท่าฟ้อนประยุกต์ เช่น ท่ากาตากปีกของวงกลองยาวจอกขวางคำที่ใช้แสดงในการฟ้อนกลองยาว

ภาพประกอบ 10 ท่าฟ้อนประยุกต์ เช่น ท่าระบำนาคาของวงกลองยาวคณะจอกขวางคำที่ใช้แสดงในการฟ้อนกลองยาว

ภาพประกอบ 8 ท่าฟ้อนประยุกต์ เช่น ท่าพระรามแผลงศรของวงกลองยาวเทพนิมิตที่ใช้แสดงในการฟ้อนกลองยาว

สรุป

ชาวอำเภอลำปำ จังหวัดมหาสารคาม เป็นชุมชนที่ยึดถือปฏิบัติตามฮีตสิบสอง เช่นเดียวกับชาวอีสานทั่วไป โดยกิจกรรมในงานบุญประเพณีต่าง ๆ โดยเฉพาะประเพณีที่มีขบวนแห่ก็จะนิยมให้มีกลองยาวตีประกอบเพื่อให้เกิดความครึกครื้น สนุกสนาน เมื่อมีกิจกรรมประเพณีงานบุญขึ้น การแห่กลองยาวประกอบจึงเป็นที่นิยม จึงมีการรวมตัวกันก่อตั้งคณะกลองยาวขึ้นหลายคณะ

จากการศึกษาท่าฟ้อนกลองยาวของคณะกลองยาวทั้ง 3 คณะ คือ คณะกลองยาวเทพนิมิต

คณะกลองยาวจอกขวางคำ คณะลูก น้ำเค็ม พบว่าอัตลักษณ์หรือลีลาการฟ้อนรำจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตนสูง มีการลำดับวิธีการแสดงฟ้อนกลองยาวประกอบกับจังหวะลูกกลอง โดยเริ่มจากการฟ้อน ในท่าไหว้ครูพื้นฐานก่อนเป็นลำดับแรก ในจังหวะลูกกลองจังหวะช้า แล้วต่อด้วยท่าฟ้อนที่เป็นท่าแบบดั้งเดิม (ท่าที่เลียนแบบท่าธรรมชาติ) ในจังหวะลูกกลองจังหวะเร็ว และท่าฟ้อนแบบประยุกต์ ในจังหวะลูกกลองที่เร็ว และเร้าใจขึ้นเป็นท่าฟ้อนสุดท้ายเสมอ ซึ่งการแสดงฟ้อนกลองยาวแต่ละคณะนี้อาจจะมีการสลับปรับเปลี่ยนลำดับท่าและคิดสร้างสรรค์ท่าฟ้อนขึ้นใหม่บ้าง แต่ยังคงอยู่ในกลุ่มของท่าฟ้อน 3 กลุ่มเช่นเดิม เพื่อให้เข้ากับจังหวะของลูกกลองในการบรรเลง พร้อมทั้งการเข้าร่วมประกวดแข่งขันกลองยาวประจำปี และแสดงในงานประเพณี หรือเทศกาลต่าง ๆ ที่มีผู้มาว่าจ้างให้ไปแสดง

อภิปรายผล

1. ประวัติความเป็นมาและองค์ประกอบของฟ้อนกลองยาวอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เริ่มต้นจากการเป็นวัฒนธรรมบันเทิงของท้องถิ่น กลองยาวเป็นศิลปะการแสดงประเภทหนึ่งที่ยังคงติดแน่นในสังคมชนบทของภูมิภาคแห่งนี้ มีวงกลองยาวจำนวนมาก การดำรงชีวิตของชาวบ้านตลอดปีจะมีกิจกรรมตามความเชื่อทางศาสนา และตามค่านิยมของชุมชน เพื่อความบันเทิง และเพื่อประกอบงานประเพณีและงานบุญต่าง ๆ เรียกว่า การปฏิบัติตามฮีตคองของบ้านเมือง โดยงานประเพณีเหล่านี้มักมีขบวนแห่สนุกสนาน ก็จะมีการละเล่นกลองยาวเป็นส่วนหนึ่งในขบวนแห่ ซึ่งกลองยาวเมื่อเข้าสู่การแข่งขันจนกลายเป็นประเพณีประจำปีของท้องถิ่นขึ้นอย่างที่เราเห็นในปัจจุบันนี้ ก็จึงนำไปสู่การประยุกต์รูปแบบตามเงื่อนไขของการประกวดโดยองค์ประกอบหลักยังยึดแบบโบราณอยู่เพื่อคงเอกลักษณ์ของกลองยาววาปีปทุม และ

ประเพณีการแข่งขันกลองยาวที่จัดขึ้นทุกปี ทำให้เกิดการพัฒนางวงกลองยาวขึ้นหลายคณะ มีคณะวงกลองยาวใหม่ที่เริ่มเข้าสู่การแข่งขัน มีการพัฒนาฟ้อนให้หลากหลายและประยุกต์เครื่องแต่งกายให้สวยงามขึ้น วัฒนธรรมกลองยาวแพร่หลายไปทั่วชุมชนอีสาน

2. อัตลักษณ์ของฟ้อนกลองยาวอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ท่าฟ้อนหรือลีลาการฟ้อนรำของวงกลองยาวทั้ง 3 คณะ คือ คณะกลองยาวเทพนิมิต คณะกลองยาวจอกขวางคำ คณะลูกน้ำเค็มจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตนสูง โดยมีลำดับท่าฟ้อนกลองยาว 3 ลำดับ ได้แก่ 1. ท่าไหว้ครูพื้นฐาน ที่จะต้องฟ้อนเป็นท่าแรกเสมอ 2. ท่าฟ้อนตามขนบนิยมดั้งเดิม (ท่าเลียนแบบท่าธรรมชาติ) เป็นท่าที่ในแต่ละคณะจะมีท่าเฉพาะเป็นของตนเองที่สืบทอดต่อกันมา 3. ท่าฟ้อนแบบประยุกต์ เลียนแบบท่าจากท่าแม่บ่ออีสาน และในการแสดงวงดนตรีพื้นบ้านอีสาน ซึ่งกระบวนการจัดลำดับกลุ่มท่าฟ้อนดังกล่าวทำให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านท่าฟ้อนกลองยาวของคณะกลองยาวทั้ง 3 คณะ ที่ก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ที่ชัดเจน

จากการศึกษาทั้งประวัติความเป็นมา และองค์ประกอบ ตลอดจนอัตลักษณ์ของฟ้อนกลองยาวอำเภอวาปีปทุม นอกจากพบองค์ความรู้ในด้านศิลปกรรมแล้วยังพบว่า การแสดงกลองยาวยังเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนอีสานที่สามารถจัดระเบียบสังคม และการมีส่วนร่วมกับชุมชน ทำให้มีงานประเพณีการแข่งขันกลองยาวที่จัดขึ้นทุกปี ซึ่งทำให้เล็งเห็นความสำคัญของ ท่าฟ้อนกลองยาวว่า ท่าฟ้อนที่มาจากท่าดั้งเดิมมีความเป็นพื้นถิ่นนั้นมีคุณค่า และเป็นสิ่งที่ชุมชนร่วมสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานและเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ควรอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของ ฟ็อนกลองยาวอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

1.1 ควรมีการส่งเสริมให้มีการ ถ่ายทอดและสืบต่ออัตลักษณ์ในการฟ็อนกลองยาว โดยการบรรจุไว้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา เพื่อเป็นการสืบทอดอย่างมีระบบ

1.2 กรมส่งเสริมวัฒนธรรมและ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ควรมีนโยบายและ งบประมาณสนับสนุนการจัดงานประเพณีออมนซอน กลองยาวชาววาปีของดีพื้นบ้าน เพื่ออนุรักษ์ ส่ง เสริม เผยแพร่การฟ็อนกลองยาว ซึ่งเป็นศิลป วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาของบรรพชน แล้วส่งต่อมายังคนรุ่นหลังให้เป็นมรดกของชุมชน ต่อไป

1.3 ชุมชนควรมีบทบาทในการแบ่ง พื้นที่ของพิพิธภัณฑ์ประจำจังหวัด เพื่อให้คนไทย

ได้มีประสบการณ์ ในการเรียนรู้งานในท้องถิ่นของ ตนเอง โดยจัดการให้ฟ็อนกลองยาวในจังหวัดเป็น บริบทหนึ่งของสังคม ในรูปแบบเอกสาร และสื่อ ต่างๆ ที่หลากหลาย

1.4 ควรมีการส่งเสริมให้แต่ละ จังหวัดในภาคอีสานที่มีฟ็อนกลองยาวได้มีโอกาส ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ด้านฟ็อนกลอง ยาวของตนเอง เพื่อเป็นการต่อยอดภูมิปัญญา ท้องถิ่นให้มีความชัดเจน และมั่นคงยิ่งขึ้น อีกทั้ง ยังเป็นการรวบรวมอัตลักษณ์ของฟ็อนกลองยาว ในภาคอีสานไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษาต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากเงิน อุดหนุนการวิจัย งบประมาณรายได้ ประจำ ปีงบประมาณ 2556 ภาควิชาศิลปการแสดง คณะ ศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2531). *ภูมิปัญญาแห่งอีสาน : รวมบทความอีสานคดีศึกษา*. มหาสารคาม : ภาควิชา ภาษาไทยและภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- นพรัตน์ บัวพัฒน์. (2542). *กลองยาวกับประเพณีฮีตสิบสองของชาวบ้านยางกู อำเภอธวัชบุรี จังหวัด ร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พิเชษฐ์ เดชผิว. (2548). *เบิ่งสังคมวัฒนธรรมอีสาน : เที่ยงเรื่องเที่ยงเล่น*. กรุงเทพฯ :
- สุภาวดี สำลีพันธ์. (2540) *ทำฟ็อนพื้นบ้านอีสานศึกษากรณีวิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วีณา วิสเพ็ญ. (2535) *.ดนตรีพื้นบ้านอีสาน*. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม,
- Bailey LM. (1986). *Music therapy in pain management*. J Pain Symptom Manage ; 1 :25-8.
- Miller Terry E. (1985). *Traditional Music of the Lao*. Greenwood, Press.